

KÁNONJOGTUDOMÁNY ÉS KODIFIKÁCIÓ

*Megjegyzések a latin egyházjog kodifikációjához**

SZUROMI SZABOLCS ANZELM O.PRAEM.
egyetemi tanár (PPKE KJPI)

A 19. század elejétől fogva elfogadottá vált a kontinentális jogrendszerekben a kodifikáció szükségessége (vö. *Code Civil* [1804]), amit a meglévő hatalmas joganyag áttekinthetatlensége és a számos joghézag tett indokolttá. Az így létrehozandó kódexnek egy adott jogterületet teljes mértékben, rendezett módon kellett szabályoznia, még hozzá úgy, hogy a benne lévő normákat a legeltérőbb jogesetekre is alkalmazni lehessen. Az ilyen formában megjelenő joganyag a jogszabályi hierarchia legfelső szintjén, mindenki által megismerhető formában kerülhetett megfogalmazásra.¹

Hasonló igény az egyházban is felmerült, hiszen, mint a másik „tökéletes társaság”, ő is jogot formált belső életének a minél átláthatóbb módon történő rendezésére.² Lényeges megjegyeznünk, hogy mi az előbb vázolt folyamatot nevezzük „kodifikáció”-nak. Tehát azok a különféle kánonokat, pátriárkai döntéseket, esetleg neves auktorok műveinek egy-egy részletét tartalmazó szövegek, melyek az apostoli kortól kezdve maradtak ránk, beleértve a 692-es Trulluszi Zsinat tevékenységét vagy akár a IX. Gergely által kihirdetett *Liber Extra-t*, nem tekinthetőek „kodifikációnak”.³ Ezeket a szakirodalomban *collectio*-nak nevezzük, és azon belül osztályozzuk *zsinati*, *decretális* vagy *vegyes* gyűjteményekként. Hasonlóan, az ilyen típusú gyűjtemények nyomtatott formában, esetleg értelmező magyarázatokkal való megjelenése nem más, mint *szövegkiadás*.⁴

* Elhangzott a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen, 2008. március 31-én, az új *Egyházi Törvénykönyv* (1983) kihirdetésének 25. évfordulója alkalmából. A kutatást az OTKA K 73574-es számon támogatta.

¹ W. PLÖCHL: *Geschichte des Kirchenrechts*. V. Wien-München, 1969, 301–302.

² Vö. P. ERDŐ: *Geschichte der Wissenschaft vom kanonischen Recht. Eine Einführung*. (Kirchenrechtliche Bibliothek 4, Hrsg. von L. MÜLLER), Berlin, 2006, 149.

³ A. M. STICKLER: *Historia iuris canonici latini* (Institutiones academiae. Historia fontium I), Roma, 1950, 367.

⁴ Az egyházjogi források terminológiai meghatározásához vö. P. ERDŐ: *Az egyházjog forrásai, történeti bevezetés*. (Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae I/1), Budapest, 1998, 4–10.

A kodifikáció kérdéseket ébresztett az egyházon belül, annak hogyanjára és milyenségére vonatkozólag. A legfontosabb kérdés, hogy a leendő Kódex új jogot alkotson-e az egyházban, vagy pedig a *Corpus Iuris Canonici*-ben található nagy mennyiségű konkrét esetre hozott joganyagot rendezve és az általánosan alkalmazható szintre elvonatkoztatva megőrizze a *régi jogot*. A kodifikátorok az első kodifikáció idején, a kánonjog sajátosságait figyelembe véve, az utóbbi mellett döntöttek.⁵ Ez azt eredményezte, hogy a Kódex elkészítéséhez először a még hatályban lévő régi jogforrásokat kellett összegyűjteni és elérhető formában közzétenni.⁶

I. Az első kodifikáció

A kánonjog első kodifikációjának indokai, amint azt Pietro Gasparri bíboros a CIC (1917)-hez írt előszavában kifejtette, az egyházi jogszabályok nagy számában, használatuk nehézségében, a gyakori ellentmondásokban, a nehezen megtalálható rendelkezések negligálásában, a fellelt szabályok bonyolult alkalmazhatóságában, a továbbra is fennálló számos joghézagban, és a gyakori félreértelmezésben keresendők.⁷

X. Piusz pápa (1903–1914) 1904-ben összehívta a Rómában szolgálatot teljesítő bíborosokat, kikérve véleményüket egy motu proprio kiadása tekintetében, amely meg is jelent 1904. március 19-én *Arduum sane munus* kezdettel.⁸ Ebben a pápa elrendelte az egyetemes egyház jogszabályainak összegyűjtését és világos rendszerbe való rendezését. A munkák megkezdéséhez létrejött egy bíborosokból álló pápai tanács és a hozzá kapcsolódó konzultatív testület. A tanács titkárának a Szentatya Pietro Gasparri bíborost nevezte ki, aki egyben a konzultatív testület vezetője is lett.⁹ A tanács, meghallgatva a szakértői véleményeket, úgy döntött, hogy az összeállítandó törvénykönyvnek a lehető legjobban át kell fognia a kánoni jogrend egészét. Ennek eléréséhez szükséges mindazt az anyagot feldolgozni, ami a *Corpus iuris canonici*-ből, a *Trienti Zsinat* fegyelmi rendelkezéseiből, a pápák hivatalos aktáiban foglaltakból, továbbá a *kongregációk* és a *Szentszék központi bíróságainak* tevékenysége nyomán keletkezett állásfoglalásokból hatályban van; elhagyva a már újra szabályozott, illetve hatályon kívül került kánonokat. Ezeket hierarchikus és tematikus egységbe rendezve, kánonokra, azon belül paragrafusokra kellett bontani.¹⁰ Ennek a munkának a legjelentősebb részét, azaz a források összegyűjtését, Serédi Jusztinián – későbbi

⁵ PLÖCHL i. m. 303–308.

⁶ R. EPP – C. LEFEBVRE – R. METZ: *Le droit et les institutions de l'Église catholique latine de la fin du XVIIIe siècle à 1978. Sources et institutions.* (Histoire du Droit et des Institutions de l'Église en Occident XVI), Paris, 1981, 217–241.

⁷ STICKLER i. m. 380–383.

⁸ ASS 26 (1904) 549.

⁹ V. VAN HOVE: *Prolegomena.* (Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici I/I), Romae, 1928, 336–339.

¹⁰ Vö. J. LLOBELL – E. DE LEÓN – J. NAVARRETE: *Il libro „De processibus” nella codificazione del 1917. Studi e documenti. I. Cenni storici sulla codificazione „De iudiciis in genere” il processo contenzioso ordinario e sommario, il processo di nullità del matrimonio.* (Pontificia Università della Santa Croce. Monografie Giuridiche 15), Milano, 1999.

bíboros, esztergomi érsek – végezte.¹¹ A 19. század közepétől Európában, Észak- és Dél-Amerikában, vagy éppen Ázsiában és Óceániában tartott területi zsinatok hasznos példaként szolgáltak a kánonjogi anyag szisztematikus megszerkesztésére. Voltak olyan jelentős újabb pápai dokumentumok, melyek koncepciója és előírásai szintén helyet kívántak maguknak a szerkesztés alatt álló törvénykönyvben. Ezek közül kiemelkedik a büntetőjog területéről a IX. Piusz (1846–1878) által 1869. október 12-én kiadott *Apostolicae Sedis* kezdetű konstitúció; a XIII. Leó (1878–1903) által 1897. január 25-én közzétett *Officiorum ac munerum*; vagy a Püspöki Kongregáció *Conditae a Christo* kezdetű intézkedése 1900. december 8-án. De itt szükséges megemlíteni X. Piusz (1903–1914) pápának a házasság anyakönyvezésére vonatkozó híres *Ne temere* kezdetű határozatát 1907. augusztus 2-án; a Római Kúriáról szóló *Sapientia consilio*-t (1908. június 29.); az *A remotissima* kezdetű rendelkezést az ad limina látogatásokról és az egyházmegyéről szóló beszámolókról; továbbá a *Maxima cura* kezdetű határozatot a plébános közigazgatási úton történő elmozdításáról. A szövegtervezetek, a hivatalos kánongyűjtemények 1234-től bevett gyakorlata szerint, meg lettek küldve véleményezésre az egyetemeknek. Mindenegyik kánon megszövegezésének záró lépése a konzultorok véleményét követő szavazás volt. X. Piusz pápa a Kódex elkészültét már nem érte meg, így 1917. május 27-én XV. Benedek pápa hirdette ki, hatályba pedig 1918. pünkösdjén, május 19-én lépett.¹²

A CIC (1917) öt könyvre oszlik: általános normák (I.); személyek (II.); dolgok (III.); eljárások (IV.); bűncselekmények és bűnök (V.). Az általános normák (*normae generales*) önálló cím alatt tárgyal az egyházi törvényekről (*de legibus ecclesiae*), a szokásjogról (*de consuetudine*), az időszámításról (*de temporis supputatione*), a leiratokról (*de rescriptis*), a kiváltságokról (*de privilegiis*) és a felmentésekről (*de dispensationibus*). A második könyv külön egységben foglalkozik a klerikusokkal (*de clericis: in genere; in specie*), a szerzetesekkel (*de religiosis*) és a világiakkal (*de laicis*). A dolgokról szóló harmadik könyv kitér a szentségekre (*de Sacramentis*), a szent helyekre és időkre (*de locis et temporis sacris*), az istentiszteleti cselekményekre (*de cultu divino*), az egyházi tanítóhivatalra (*de magisterio ecclesiastico*), a javadalmakra és a nem testületi egyházi jogi személyekre (*de beneficiis aliisque institutis ecclesiasticis non collegialibus*), továbbá az egyház anyagi javaira (*de bonis Ecclesiae temporalibus*). Az eljárásokkal foglalkozó negyedik könyv először a bírósági peres eljárás statikus és dinamikus részét ismerteti (*de iudiciis*), majd a boldoggá és szenttéavatási eljárást (*de causis beatificationis Servorum Dei et canonizationis Beatorum*), végül a semmisségi eljárást és a büntetések alkalmazását tartalmazza (*de modo procedendi in nonnullis expediendis negotiis vel sanctionibus poenalibus applicandis*). Az utolsó könyv külön részben tárgyalja a bűncselekményeket (*de delictis*), a bűnöket (*de poenis*) és az egyes bűncselekményekkel megvalósított bűnöket

¹¹ Munkájáról részletesen vö. J. BÁNK: De Justiniano Card. Serédi. *Monitor Ecclesiasticus*, 81 (1956), 463–481. BÁNK J.: *Kánoni jog*. I. Budapest, 1960, 221–228. ERDŐ P.: Serédi Jusztinián. in BEKE M. (szerk.): *Esztergomi érsekek. 1001–2003*. Budapest, 2003, 389–393.

¹² G. MICHIELS: *Normae generales juris canonici*. (Commentarius libri I Codicis Juris Canonici) I. Parisiis – Tornaci – Romae, 1949, 21–24.

(de poenis in singula delicta). Az egész Kódex 2414 kánont foglal magába, melynek 1918-ban megjelent kiadásában, jegyzetek formájában, az egyes kánonok szövegének forrásai is felsorolásra kerültek. Ez a kiadás függelékként további hét dokumentumot tartalmazott: X. Piusz pápa: Const. *Vacante Sede Apostolica* (1904. december 25.); X. Piusz pápa: Const. *Commissum Nobis* (1904. január 20.); XIII. Leó pápa: Const. *Praedecessores Nostri* (1882. május 24.); XIV. Benedek pápa: Const. *Sacramentum Poenitentiae* (1741. június 1.); III. Pál pápa: Const. *Altitudo* (1537. június 1.); V. Piusz pápa: *Romani Pontificis* (1571. augusztus 2.); XIII. Gergely pápa: Const. *Populis* (1585. január 25.). Ezek a kiegészítések egyértelműen jelzik a régi joganyag és az első Kódex között fenn álló folytonosságot.¹³ A CIC (1917) 6. kánonja alapján bizonyos esetekben kifejezetten a régi jogot volt szükséges a jogalkalmazónak és jogértelmezőnek figyelembe vennie.¹⁴ Ilyen eset volt, ha az adott kérdésben a Kódex egy az egyben átvette a *Corpus iuris canonici*-ben található szöveget. Nem túl sok ilyen részletet találunk a CIC (1917)-ben, de ide tartozik a 884.¹⁵ és a 2351. kánon.¹⁶ Ha a Kódexben lévő kánon részben megegyezik, részben pedig eltér a régi jogtól, úgy a régi jogot a kánon értelmének megvilágításához kellett használni, nem feledkezve meg – értelemszerűen – az új norma sajátos jelentéséről sem. Erre a legjobb példa az 1172. kánon 2. §-a,¹⁷ illetve a 2271. kánon 2. pontja,¹⁸ összevetve a *Liber sextus* (1298) normájával. Olyan esetekben, amikor kétséges volt, hogy a Kódex tartalma eltér-e a régi jogtól, akkor a régi jogot kellett figyelembe venni, mindaddig, amíg nem született hiteles törvényt magyarázat a kérdéses kánonhoz.¹⁹ A büntetőjog területén egyedi helyzetet teremtett a CIC (1917) 6. kánon 5. pontja, mely egyértel-

¹³ VAN HOVE i. m. 342–343.

¹⁴ SZUROMI SZ.A.: Az egyházjogi források feldolgozásának szempontjai. *Kánonjog*, 8 (2006), 49–77, különösen 74–75.

¹⁵ CIC (1917) can. 884 – Absolutio complicitis in peccato turpi invalida est, praeterquam in mortis periculo; et etiam in periculo mortis, extra casum necessitatis, est ex parte confessarii illicita ad normam constitutionum apostolicarum et nominatim constitutionis Benedicti XIV: *Sacramentum Poenitentiae*, 1 Jun. 1741. Vö. BENEDICTUS XIV: Const. *Apostolici muneris*, 8 Febr. 1745 (§§. 2–4); BENEDICTUS XIV: Const. *Convocatis*, 25 Nov. 1749 (n. XXIII); BENEDICTUS XIV: Ep. encycl. *Inter praeteritos*, 3 Dec. 1749 (§§. 56kk.); BENEDICTUS XIV: Litt. encycl. *Benedictus Deus*, 25 Dec. 1750 (§. 5); etc.

¹⁶ CIC (1917) can. 2351 – § 1. Servato praescripto can. 1240, § 1, n. 4, duellum perpetrantes aut simpliciter ad illud provocantes vel ipsum acceptantes vem quamlibet operam aut favorem praebentes, nec non de industria spectantes illudque permittentes vel quantum in ipsis est non prohibentes, cuiuscunque dignitatis sint, subsunt ipso facto excommunicationi Sedi Apostolicae simpliciter reservatae. – § 2. Ipsi vero duellantes et qui eorum patrini vocantur, sunt praeterea ipso facto infames. Vö. § 1: X 3. 50. 9; X 5. 14. 1–2; Conc. Trid. Sess. XXV c. 19. – § 2: Conc. Trid. Sess. XXV c. 19.

¹⁷ CIC (1917) can. 1172 – § 2. Violata ecclesia, non ideo coemeterium, etsi contiguum, violatum censetur, et viceversa. Vö. VI 3. 21. un.

¹⁸ CIC (1917) can. 2271 – 2.º In ecclesia vero cathedrali, ecclesiis paroecialibus vel in ecclesia quae unica sit in oppido, in iisque solis, permittuntur unius Missae celebratio, assertatio sanctissimi Sacramenti, administratio baptismatis, Eucharistiae, poenitentiae, assistentia matrimonii, exclusa benedictione nuptiali, mortuorum exsequiae, vetita tamen quavis sollemnitate, benedictio aquae baptismalis et sacrorum oleorum, praedicatio verbi Dei. In his tamen sacris functionibus prohibetur cantus et pompa in sacra suppellectili et sonitus campanarum, organorum, aliorumve instrumentorum musicalium; sacrum autem Viaticum ad infirmos privatim deferatur. Vö. VI 5. 11. 19, 24.

¹⁹ ERDŐ (2006) i. m. 149.

műen kifejezte, hogy a Kódex nem említ minden lehetséges büntetést, akár önmagától beálló, akár utólagosan kimondandó legyen is az. Ez tehát újabb lehetőséget adott a régi jog – beleértve a cenzúrákat megreformáló *Apostolicae Sedis* kezdetű határozat (1869) –használatára.

II. Az új Egyházi Törvénykönyv

A CIC (1917) kihirdetése után negyvenkét évvel XXIII. János pápa (1958–1963) 1959. január 25-én, a római egyházmegyei zsinat és az új egyetemes zsinat (vö. II. Vatikáni Zsinat) összehívása mellett bejelentette a kánonjog reformját és az Egyházi Törvénykönyv megújítását.²⁰ 1963. március 28-án megalakult a Pápai Kódexrevíziós Bizottság, mely első ülésén (1963. november 12-én) úgy döntött, hogy munkájukat a zsinat befejeződése után kezdik meg, mivel annak témái között számos, az egyházjog rendszerét, különösen az egyházzól kialakított koncepciót érintő kérdés szerepelt.²¹ A zsinat alapvető céljai között kapott helyet a keresztény élet megújítása, és ezzel meghatározta az új Kódex jellegzetességeit is.²² A jogalkotó lényegi hangsúlyt helyezett a törvénykönyv szerkezetének és tartalmának a II. Vatikáni Zsinat irányelveivel való összehangolására.²³ Ennek talán legszembevetőbb példája az egyház hierarchikus felépítésére vonatkozó rész kidolgozása a *Lumen gentium* kezdetű konstitúció alapján. A Kódex szövegének előkészítése a világ valamennyi részének püspöki konferenciái és püspöke bevonásával történt. Az egyes teológiai, történeti, illetve kánonjogi problémák megvilágításához számos más szakértőt is felkértek, köztük a kánonjogtörténet kiemelkedő szaktekintélyét, Stephan Kuttner.²⁴ A munkákat a Kódexrevíziós Bizottság elnöke, Pietro Ciriaci bíboros, majd Pericle Felici bíboros vezette. Mellettük külön ki kell emelni Rosalio Castillo Lara bíboros²⁵ és Mons. William Onclin²⁶ tevékenységét, továbbá a hetven konzultorét, akiket 1965. április 17-én VI. Pál pápa (1963–1978) nevezett ki. Munkájuk nyomán az új törvénykönyvbe az egyes témák bevezetéséül jelentős számú ekkleziológiai idézet került be a II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiból. VI. Pál rendelkezése nyomán ennek a kódexnek az új viszonyoknak megfelelő új jogot kellett tartalmaznia, amely természetesen mint alapra, a régi jogra épült.²⁷ Az 1967. októberében üléselő Püspöki Szinódus úgy döntött, hogy a megújított kódexnek ki kell térnie az egyház, mint társadalom, sajátos üdvösségre irányuló célja érdekében azokra a kötelességekre és jogokra, amelyek az egyes krisztushívóket

²⁰ S. KUTTNER: The Code of Canon Law in Historical Perspective. *The Jurist*, 28 (1968), 129–148.

²¹ A. M. STICKLER: *Der „Codex iuris canonici“ von 1983 im Lichte der Kodifikationsgeschichte des Kirchenrechts*, in *The new Code of Canon Law*. (5th International Congress of Canon Law, Ottawa 1984), Ottawa, 1986, 97–104.

²² R. METZ: La nouvelle codification du droit de l'Église. *Revue de droit canonique*, 33 (1983), 110–168.

²³ Vö. J. BEYER: *Dal Concilio al Codice. Il nuovo Codice e le istanze del Concilio Vaticano II* (II Codice del Vaticano II), Bologna, 1984.

²⁴ F. R. McMANUS: Stephan Kuttner 1907–1996. *The Jurist*, 56 (1997), 625–631, különösen 627.

²⁵ R. CASTILLO LARA: Criteri di lettura e comprensione del nuovo Codice. *Apollinaris*, 56 (1983), 345–369.

²⁶ W. ONCLIN: Le nouveau Code de droit canonique. *Ephemerides theologicae Lovanienses*, 60 (1984), 325–345.

²⁷ J. HERRANZ: Génesis del nuevo Cuerpo legislativo de la Iglesia. *Ius Canonicum*, 23 (1983), 491–526.

megilletik. Megfelelő módon össze kell hangolni a külső és a belső fórum területére tartozó cselekményeket. Kitüntetett szerepet kell kapnia az új törvényalkotásban az egyház lelkipásztori céljának és tevékenységének. Ugyanígy rendezésre szorult az egyes hierarchikus szintek együttműködése, a felmentések megadása, a rendkívüli felhatalmazások, illetve a fenntartott ügyek kérdése, ügyelve a szubszidiaritás lehetőségére. A II. Vatikáni Zsinat dokumentumaiban megjelent „hierarchikus közösség” kifejezés is – különösen a *Lumen gentium* 21b–24b, és *Nota explicativa praevia* tartalmára figyelemmel²⁸ – megfelelő jogi kifejtést kívánt.²⁹ Az új törvénykönyvnek így figyelemmel kellett lennie a krisztushívők egyenlőségére, de egyúttal a feladatkörök és hivatalok különbözőségére is. Különösen igaz ez az egyházi hatalom gyakorlásának képességére, és annak három területére, a törvényhozói, végrehajtói és bírói hatalomra. Ide sorolható az egyház kormányzatának hierarchikus jellegzetessége, és a területi elv elsősége is. Mindezen túl szükség volt az egyházi büntetések formáinak újrendezése is.

Az elkészült szövegtervezetek a pápához kerültek megfontolásra, aki döntött, hogy szükséges-e a szöveg további finomítása, vagy véglegesíthető. A schema így 1980. június 29-re vált teljessé, mely véleményezésre át lett adva a bizottság minden bíboros tagja számára. Ekkor a pápa újabb tagokat nevezett ki a bizottságba az egész egyházból, köztük a magyar Bánk József érsek-püspököt.³⁰ Az új tagok által tett megjegyzéseket a Kódexrevíziós Bizottság Titkársága rendezte. A hosszas előkészítés után II. János Pál pápa 1981. október 20-ra teljes ülést hívott össze, melynek munkája egészen október 28-ig tartott és a szövegtervezet kihirdetésre való alkalmassága mellett döntött. 1982. április 22-re befejeződtek a schema latin stílusán való simítások is, melyet 1983. január 25-én II. János Pál pápa kihirdetett.³¹

Az új Egyházi Törvénykönyv összeállítói szakítottak a kánoni joganyag hagyományos rendszerezésével, és a II. Vatikáni Zsinat által követett tárgyalási sorrendet, azaz az egyház hármass küldetésére építő felosztást tartották szem előtt. A hatályos Kódex így, a *Sacrae disciplinae leges* kezdetű apostoli konstitúció és a bevezetés után, hét könyvre oszlik. Az első könyv az általános normákat tartalmazza tizenegy cím alá rendezve. Ezek: I. Az egyházi jogszabályok (7–22. kk.); II. A szokásjog (23–28. kk.); III. Általános határozatok és utasítások (29–34. kk.); IV. Egyedi közigazgatási intézkedések (35–93. kk.); V. Szabályzatok és rendeletek (94–95. kk.); VI. Természetes és jogi személyek (96–123. kk.); VII. Jogcselekmények (124–128. kk.); VIII. Egyházkormányzati hatalom (129–144. kk.); IX. Egyházi hivatalok (145–196. kk.); X. Elévülés (197–199. kk.); XI. Kánoni időszámítás (200–203. kk.). A második könyv az Isten népe címet viseli, ami lényegében a személyekkel kapcsolatos területét öleli fel a régi kódexnek. Ez a könyv három részben, külön-külön foglalkozik a krisztushívőkkel általában (204–329. kk.); az egyház hierarchikus felépítésével; illetve a megszentelt élet intézmé-

²⁸ *Enchiridion Vaticanum*, I. Bologna, 1976, 628–633.

²⁹ G. F. GHIRLANDA: De hierarchia communione ut elemento constitutivo officii episcopalis iuxta „*Lumen gentium*”. *Periodica*, 69 (1980), 31–57.

³⁰ P. ERDŐ: Bánk József érsek-püspök emlékére. in *Kanonjog*, 4 (2002), 73–77.

³¹ ERDŐ (1998) i. m. 243–248.

nyeivel és az apostoli élet társaságaival. A két utóbbi terjedelmes jogterületet a törvényhozó két-két szakaszra bontotta (I. Az egyház legfelsőbb hatósága [330–367. kk.], II. A részegyházak és csoportjaik [368–572. kk.]; I. A megszentelt élet intézményei [573–730. kk.], II. Az apostoli élet társaságai [731–746. kk.]), amelyek további címekre, fejezetekre és bekezdésekre bomlanak. Az egyház tevékenységének második fő feladata a tanítói küldetés, amely a Kódex harmadik könyvében kapott helyet. Ide sorolható az Isteni Ige szolgálata (756–780. kk.); az egyház missziós tevékenysége (781–792. kk.); a katolikus nevelés (793–821. kk.); a tömegtájékoztatási eszközök (822–832. kk.); és a hitvallás (833. k.). A negyedik könyv az egyház megszentelő feladatával foglalkozik három részre osztva ezt a területet: I. A szentségek (840–1165. kk.); II. Az istentisztelet más cselekményei (1166–1204. kk.); III. Szent helyek és idők (1205–1253. kk.). Az ötödik könyv az egyház anyagi javairól (1254–1310. kk.), a hatodik az egyházi büntetőjogról (1311–1399. kk.), a hetedik pedig az eljárásokra vonatkozó egyetemes kánoni előírásokat tartalmazza (1400–1752. kk.).

Az új Egyházi Törvénykönyv 1983. november 27-i hatálybalépésével, hatályát veszítette³² a CIC (1917); a CIC (1983) előírásaival ellentétes minden egyéb egyetemes és részleges egyházi törvény – hacsak az ellenkezőjéről a jogalkotó kifejezetten nem rendelkezett –, a korábbi egyetemes és részleges büntető törvények, melyek a hatályos CIC-ben nem szerepelnek; továbbá mindaz az egyetemes törvény, amelynek tárgyát az új CIC a maga teljes egészében újra szabályozta (vö. 6. k. 1. §)³³; valamint a CIC (1917)-hez kiadott végrehajtási utasítások. A CIC (1983) 2–5. kk. rendezik az új Kódex fegyelmeinek viszonyát a liturgikus joghoz, a korábbi nemzetközi megállapodások tartalmához, a szerzett jogokhoz, a kiváltságokhoz és a korábbi jogszokásokhoz. Míg az új Egyházi Törvénykönyv általában nem határozza meg a liturgikus cselekmények végzésére vonatkozó előírásokat (2. k.), melyeket hagyományosan a liturgikus könyvek tartalmaznak, csak a liturgiával kapcsolatos fegyelmi szabályokat módosította néhány helyen (vö. *SC Sacra Decretum et Variationes*, 1983. IX. 12).³⁴ Ehhez hasonlóan, továbbra is hatályban maradtak a korábbi nemzetközi megállapodások, melyeket a CIC (1983) nem módosított (3. k.); valamint a szerzett jogok (4. k.), hacsak a jogalkotó kifejezetten vissza nem vonta őket. Azok az egyetemes és részleges jogszokások azonban, melyek ellenkeztek az új Kódexszel, hatályukat veszítették. Kivétel csak az esetben volt, ha arra a Törvénykönyv kifejezetten utalt, vagy ha évszázados, ill. emberemlékezetet meghaladó szokásról volt szó.

III. A kánonjogtudomány és a hatályos *Codex iuris canonici*

A CIC (1983) használatát megkönnyítendő, a Kódexnek számos kommentált kiadása született. Ezek közül említést érdemel a spanyol hagyományokat követő, egykötetes

³² ERDŐ P.: *Egyházjog*. (Szent István Kézikönyvek 7), Budapest: SZIT, 2005⁴, 88–89.

³³ CIC can. 6 – § 1. Hoc Codice vim obtinere, abrogantur: 1° Codex Iuris Canonici anno 1917 promulgatus; 2° aliae quoque leges, sive universales sive particulares, praescriptis huius Codicis contrariae, nisi de particularibus aliud expresse caveatur; 3° leges poenales qualibet, sive universales sive particulares a Sede Apostolica latae, nisi in ipso hoc Codice recipiantur; 4° ceterae quoque leges disciplinares universales materiam respicientes, quae hoc Codice ex integro ordinatur.

³⁴ *Notitiae* 20 (1983) 540–555.

*Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*³⁵ és a *Código de Derecho Canónico. Edición anotada*.³⁶ Mindkettő számos kiadást és fordítást ért meg (olasz, francia, angol). Mértékadó, világos eligazítást ad a szintén egykötetes *Commento al Codice di diritto canonico*, mely 1985-ben történt első kiadása után 2001-ben jelent meg a három kötetes új *Corpus Iuris Canonici* (vö. CIC; CCEO; Ap. Const. *Pastor Bonus*, 1988. VI. 28.) első részeként, jelentősen átdolgozott magyarázatokkal.³⁷ Az Egyesült Államokban 1985-ben látott napvilágot *The Code of Canon Law. A Text and Commentary* címmel a CIC (1983)-hoz készült kommentár.³⁸ Ennek második kiadásában, jóval egységesebb és lényegesen pontosabb magyarázatok olvashatók.³⁹ Magyar nyelven Erdő Péter készítette el a hatályos Kódex magyarázatokkal ellátott fordítását, amely először 1985-ben jelent meg.⁴⁰ A többkötetes kommentárok közül meghatározó a *Münsterischer Kommentar*,⁴¹ mely 1985-től kezdve folyamatosan bővül, beépítve a kánonjogtudomány legújabb eredményeit az egyes kánonokhoz fűzött magyarázatokba. Az új Egyházi Törvénykönyv minden bizonnyal legalaposabb kommentár-szerű feldolgozása azonban a Pamplona-ban kiadott, öt kötetes, úgynevezett 'exegetikus' kommentár,⁴² melynek eredeti spanyol változatát 2004-ben lefordították angol nyelvre.⁴³ Ebben a műben az egyes kánonokat a legelismertebb szakértők részletes tanulmányai magyarázzák, melyek az adott téma legfontosabb irodalma alapján készültek.

A kommentált-kódexek mellett önálló műfajt alkotnak a CIC (1983)-hoz készült egy⁴⁴ vagy néhány kötetes kézikönyvek,⁴⁵ a kánonjog egyes ágait tárgyaló kézikönyvek,⁴⁶ valamint a kánonjog egyes részterületeivel foglalkozó monográfiák⁴⁷ és tanulmányok.

³⁵ Dir. L.ECHEVERRIA, Madrid, 1983.

³⁶ A cargo P. de LOMBARDIA – J. I. ARRIETA, Pamplona, 1983.

³⁷ A cura di P. V. PINTO, Roma, 1985; Città del Vaticano 2001.²

³⁸ J. A. CORIDEN – T. J. GREEN – D. E. HEINTSCHEL (eds.), New York – Mahwah, 1985.

³⁹ Vö. I. P. BEAL – J. A. CORIDEN – T. J. GREEN (eds.): *New Commentary on the Code of Canon Law*. New York – Mahwah, 2000.

⁴⁰ *Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal*. Szerkesztette, fordította és a magyarázatot írta ERDŐ P.) Budapest, 1985.; negyedik, javított és bővített kiadás, Budapest, 2001.

⁴¹ K. LÜDICKE (Hrsg.): *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici unter besonderer Berücksichtigung der Rechtslage in Deutschland, Österreich und der Schweiz*. Essen. 1985kk.

⁴² A. MARZOA – J. MIRAS – R. RODRIGUEZ-OCAÑA (dir.): *Commentario exegetico al Código de Derecho Canónico*. I-V. Pamplona, 1996.

⁴³ *Exegetical Commentary on the Code of Canon Law*. I, II/1, II/2, III/1, III/2, IV/1, IV/2. Montreal, 2004.

⁴⁴ Vö. pl. *Nuevo Derecho Canónico. Manual universitario*. (Biblioteca de Autores Cristianos 445), Madrid. 1983.; *Manual de Derecho Canónico*. Pamplona, 1988.; P. VALDRINI (dir.): *Droit canonique*. Paris, 1989. GHIRLANDA, G.F., *Il diritto nella Chiesa mistero di comunione. Compendio di diritto ecclesiale*, Cinsiglio Balsamo – Roma, 1990. J. LISTL – H. MÜLLER – H. SCHMITZ (Hrsg.): *Handbuch des katholischen Kirchenrechts*. Regensburg, 1983. (második átdolgozott kiadás: J. LISTL – H. SCHMITZ (Hrsg.), Regensburg, 1999.). ERDŐ P.: *Egyházjog* (Szent István Kézikönyvek 7), 2005⁴

⁴⁵ Vö. pl. J. M. PIÑERO CARRION: *La ley de la Iglesia. Instituciones Canónicas*. I–II. Madrid, 1985–1986., *Il diritto nel mistero della Chiesa*. I–III. Roma, 1990–1995.; W. AYMANS – K. MÖRSDORF: *Kanonisches Recht. Lehrbuch aufgrund des Codex Iuris Canonici*. I–III. Paderborn, 1991–2007.

⁴⁶ Vö. pl. P. A. BONNET – G. F. GHIRLANDA: *De christifidelibus. De eorum iuribus, de laicis, de consociationibus. Adnotationes in Codicem*. Romae, 1983.; J. HERVADA: *Diritto costituzionale canonico*.

Az új Egyházi Törvénykönyv hatálybalépése után – mely magával hozta a megfelelően felkészült kánonjogász generáció szakszerű képzését – megnőtt az érdeklődés az egyházjog tudománya iránt. Ez megmutatkozik a kánonjogi képzésben résztvevők számának a növekedésében, és az egyes új intézmények – karok, intézetek – létrejöttében. Ebbe a nemzetközi folyamatba illeszkedik a Pázmány Péter Katolikus Egyetem fakultási jogokkal rendelkező Kánonjogi Intézetének a megalapítása (1996. november. 30.)⁴⁸ és működése.⁴⁹ A kánonjogi oktatás ilyen jellegű kiszélesedése természetesen a papnevelő intézetekben folyó hagyományos képzés mellett, nagyszámú világi hívő oktatását is magába foglalja, elmélyítve ezzel az egyház intézményi működésének és szentségkiszolgáltató tevékenységének jobb megértését, továbbá a laikusok által betölthető feladatkörökhöz szükséges ismeretek elsajátítását. A megnövekedett hallgatóság előképzettségének eltérő szintje és sajátosságai arra indították a jogalkotót, hogy a kánonjogi oktatás céljának hatékonyabb megvalósítása érdekében átdolgozza a *Sapientia christiana* kezdetű apostoli rendelkezés által 1979-ben rögzített képzési rendet,⁵⁰ mind tartalom, mind időtartam szempontjából. Így a Katolikus Nevelés Kongregációja, körültekintő tájékozódás után, 2002. szeptember 2-án kiadta a *Novo Codice Iuris Canonici* kezdetű határozatát,⁵¹ mellyel módosította a *Sapientia christiana* 76. valamint az *Ordinationes* 56. és 57. cikkelyét. Ezek a változtatások a 2003–2004. akadémiai évtől kerültek bevezetésre az egyes egyházjogi fakultásokon és intézetekben.⁵² A 76. cikkely új

Milano, 1989.; J. I. ARRIETA: *Diritto dell'organizzazione ecclesiastica*. Milano, 1997.; E. LABANDEIRA: *Tratado de Derecho Administrativo canonico*. Pamplona, 1993.²; B. PRIMETSHOFER: *Ordensrecht auf der Grundlage des CIC 1983 und des CCEO unter Berücksichtigung des staatlichen Rechts der Bundesrepublik Deutschland, Österreichs und der Schweiz*. Freiburg im Breisgau, 2003.; D. J. ANDRÉS: *Las formas de vida consagrada. Commentario teológico-jurídico al Código de Derecho Canónico*. Madrid – Roma, 2005.; Z. GROCHOLEWSKI, – M. F. POMPEDDA – C. ZAGGIA: *Il matrimonio nel nuovo codice di diritto canonico*. Padova, 1983.; J. F. CASTAÑO: *Il sacramento del matrimonio*. Roma, 1991.; B. F. PIGHIN: *Diritto penale canonico*. Venezia, 2008.; RODRÍGUEZ – R. OCAÑA – J. SEDANO: *Procesos de nulidad matrimonial*. Pamplona, 2007², Magyar nyelven vö. a *Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae* «Manualia» sorozata, Budapest, 2002kk.

⁴⁷ Vö. pl. *Annotationes in Ius Canonicum*, Frankfurt am Main, 1996kk.; *Bibliotheca Instituti Postgradualis Iuris Canonici Universitatis Catholicae de Petro Pázmány nominatae* «Studia» sorozata, Budapest, 2000kk.; *Colección Canónica de la Universidad de Navarra*, Pamplona, 1957kk.; *Pontificia Università della Santa Croce – Monografie Giuridiche*, Milano, 1990kk.; *Studi Giuridici*, Città del Vaticano, 1976kk.; *Utrumque ius. Collectio Pontificiae Universitatis Lateranensis*, Roma, 1969kk.

⁴⁸ AAS 89 (1997) 148–149. Vö. P. ERDŐ: Nuovo Istituto di diritto canonico a Budapest. *Periodica*, 86 (1997), 387–389.

⁴⁹ PH. GUDENUS: Una scuola di formazione per giuristi particolarmente attenta alla ricerca. Decimo anniversario della fondazione dell'Istituto Postgraduale di Diritto Canonico dell'Università Cattolica Ungherese di Pázmány Péter. *L'Osservatore Romano* (Dec. 21, 2006).

⁵⁰ AAS 71 (1979) 469–499.

⁵¹ AAS 95 (2003) 281–285.

⁵² B. ESPOSITO: Verso una riforma delle Facoltà di Diritto canonico ecclesiastiche? Pro e contro in vista di una prossima decisione. *Angelicum*, 79 (2002), 177–224.; G. F. GHIRLANDA: La riforma degli studi nelle facoltà di diritto canonico. *Seminarium*, XLIII (2003), 197–216.; G. KUMINETZ: *A kánonjogi fakultások tanrendjének reformja*. in RAFFAI K. (szerk.): *Placet experiri. Ünnepi tanulmányok Bánrévy Gábor 75. születésnapjára*. Budapest, 2004, 156–164.

szövege szerint:⁵³ „Valamely kánonjogi fakultás tanulmányi rendje magába foglalja: a) az első ciklust, mely négy félévből, vagyis két évből áll, azok számára, akiknek nincs filozófiai-teológiai képzettségük, és kivétel nélkül azok számára is kötelező, akiknek világi jogi végzettségük van; ebben a ciklusban oktatásra kerül a kánonjog általános ismertetése, azok a filozófiai és teológiai tantárgyak, melyek szükségesek a magasabb kánonjogi képzéshez; b) a második ciklust, ami hat félévet, vagyis három évet ölel fel, melynek során még alaposabb tanulmányozásra kerül az egész törvénykönyv, teljes tárgyalása, mind tanítóhivatali, vagy akár fejelemmi forrásai tekintetében, amely kiegészül a rokon tudományok oktatásával is; és c) a harmadik ciklust, ami legalább két félévet, vagyis egy évet foglal magában, melyben tovább tökéletesítik a kánonjogi képzést, ami a tudományos kutatáshoz és a doktori disszertáció elkészítéséhez szükséges.” Ezzel tehát két évről három évre emelkedett a kánonjogi licencia megszerezhetőségének az ideje és még nagyobb hangsúly került a teológiai ismeretek elmélyítésére. A határozat az egyházjogi képzés fókuszába állította a latin nyelv megfelelő szintű elsajátítását. Az 57. cikkely 3. §-a úgy fogalmaz, hogy „[...] a második ciklus befejeztével a hallgatónak oly mértékben kell ismerniük a latin nyelvet, hogy jól meg tudják érteni az Egyházi Törvénykönyvet és a Keleti Kódexet, valamint az egyéb kánonjogi dokumentumokat; e kötelezettség fennáll a harmadik ciklusban is oly módon, hogy képesek legyenek helyesen értelmezni a jog forrásait.”

⁵³ A *Novo Codice Iuris Canonici* kezdetű határozat magyar szövege: *Kánonjog*, 6 (2004), 158–161. (ford. KUMINETZ G.).